

MISIONARSKIM PUTOVIMA

(Damir Zorić. 2011. *Etnografije hrvatskih misionara*. Zagreb: Matica hrvatska. 182 str.)

Etnografijama hrvatskih misionara, interesnom području Damira Zorića, dodijeljen je ukoričen oblik u istoimenoj knjizi objavljenoj u izdanju Male knjižnice Matice hrvatske. Time je istraživački predmet, već duži niz godina u središtu autorove pozornosti, zaokružen u tematski i sustavno obrađenu cjelinu. Interes Damira Zorića za razmatranu temu započinje prije dva desetljeća kada je svoj prvi prilog naznačenoj problematici objavio u zborniku *Vrela i prinosi*, a do tiskanja ove knjige, uz objavu tematski srodnih članaka, autor je djelovao i putem predavačkoga angažmana u okviru kolegija *Etnografije hrvatskih misionara* na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta u Zadru.

Autorovo istraživačko polazište u povijesti je etnološke struke, točnije, kako sam ističe, u saznanju da se danas kao neprijeporna istina uzima činjenica da etnologija svoje porijeklo ima u izvješćima misionara o narodima i plemenima iz europskomu kulturnomu krugu Novoga svijeta, tj. njihovim zapisanim opservacijama koje se mogu okarakterizirati putopisnim i etnografskim odrednicama. Tek sporadičan spomen doprinosu pojedinih misionara, među kojima

i nekolicine hrvatskih u povijesnim pregledima hrvatske etnološke misli, premda opisanih i ocijenjenih vrijednima u općoj povijesti etnološke znanosti, potaknuo je autora da im ovom prilikom posveti posebnu pozornost. Mišljenje da prinosi misionara zaslužuju istaknuto mjesto u korpusu prikaza povijesti hrvatske etnološke misli Zorić potkrjepljuje priložima bogate i detaljno razložene građe. Slijedom od šest poglavlja zgusnutoja sadržaja čitatelja se, prije svega, želi uputiti na kulturološku i povijesnu vrijednost misionarskih priloga. Premda ne ulazi dublje u njihovu problematiku, autor naznačuje i moguća pitanja daljnjih istraživanja te pristupa razmatranoj temi; poput razloga koji su poticali misionare da izaberu život daleko od domovine, često neizvjestan, a posebno važnim Zorić smatra i propitivanje učinaka i ishoda dodira europskoga, kršćanskoga svjetonazora i svjetonazora onoga naroda u čiju je zemlju misionar stigao.

Prvo poglavlje *Isusovci i etnologija* posvećeno je djelatnosti toga reda čiji se misionarski rad i pisana svjedočanstva od druge polovice 16. do kraja 18. stoljeća drže temeljnim doprinosom poznavanju naroda tzv. Novoga svijeta i starije povijesti

Amerikâ. Misijsko djelovanje koje je razumijevalo proučavanje drukčijih kultura, zapisivanje stečenih spoznaja i iskustava radi što boljega upoznavanja naroda u čijoj su kulturi zatečeni, posredno je od misionara oblikovalo i etnografe, lingviste, gramatičare i geografe. Također se smatra da su u namjeri da se što više približe mjesnomu stanovništvu u navikama, običajima i jeziku, a u skladu s misijskom djelatnošću, isusovci začeli i razvijali jednu od temeljnih metoda etnoloških terenskih istraživanja – sudjelovanje u životu proučavane skupine. Djela nekih isusovaca, poput francuskoga misionara Josepha-Françoisa Lafiteaua, okarakterizirana su i kao začeci etnološke znanosti kojoj je naziv, kako se čini, dao slovački isusovac Adam František Kollár 1783. skovavši riječ “ethnologia” i određivši je pritom kao historijsku znanost o etničkim skupinama.

Isusovačka misionarska djelatnost u balkanskim zemljama pod vlašću Turaka, u koje su ulazili i dijelovi Hrvatske, te misijska postignuća hrvatskih isusovaca izvan europskoga kontinenta, do danas slabo poznata našoj javnosti, obrađuju se u drugom poglavlju knjige, objedinjena naslovom *Isusovci i etnologija u Hrvata*. Djelovanja hrvatskih misionara iz starijih razdoblja Družbe Isusove prvi počinje istraživati povjesničar Mijo Korade, posvetivši se hrvatskim isusovcima u južnoameričkim misijama. No, među mnogim našim misionarima toga vremena pozornost privlače

i imena poput Nikole i Ivana Ratkaja, Jurja Križanića te Ferdinanda Konščaka, posebno poznatoga po izradi zemljovida meksičke Donje Kalifornije i njezina zaljeva, što mu je, uz istraživačke pohode na tom poluo-toku, osiguralo mjesto jednoga od najvažnijih ranih istraživača u povijesti sjevernoameričkoga kontinenta.

Do sustavnoga, intenzivnijega i u etnološkom pogledu zanimljivijega, premda još uvijek slabo poznatoga djelovanja hrvatskih isusovaca, dolazi nakon obnove isusovačkoga reda u drugoj četvrtini 20. stoljeća. Poglavlje koje slijedi posvećeno je tomu razdoblju hrvatskoga isusovačkoga misionarstva, u kojem se ističu djelovanja indijskih, osobito bengalskih misija. Doznajemo i o vrsti radova kojima su isusovci pridonosili misionarskoj periodici, a ističe se i činjenica da su se od 1936. godine objavljivale i knjige o misijskim krajevima u okviru posebne biblioteke. Rad u misijama potaknuo je misionare i na prikupljanje sve većega broja predmeta koje su slali u domovinu, što je naposljetku rezultiralo i osnivanjem “Misijske zbirke”, zbirke etnoloških predmeta, u Zagrebu 1928. godine. Skupina predmeta darovana Etnografskomu muzeju u Zagrebu čini sastavni dio njegove izvaneuropske zbirke.

Pitanja hrvatske afrikanistike, čije temelje prepoznajemo u istraživanjima Dragutina Lermana i braće Seljan u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća, obrađuje četvrto, ujedno i naj-

dulje poglavlje u ovoj knjizi. Osvrtnom na djelatnost Dragutina Lermana kao prvoga hrvatskoga istraživača u Africi Zorić skreće pozornost i na Lermanov odnos prema afričkoj kulturi koju je, oprečno devetnaestostoljetnim evolucionističkim i europocentričnim diskursima, držao jednakovrijednom europskoj, osvještavajući pritom i potrebu za vlastitom inkulturacijom u nju. Lerman je također prikupio i petstotinjak predmeta iz različitih dijelova Afrike koji su danas smješteni u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Značajne doprinose afrikanistici prepoznamo i u istraživačkoj, skupljačkoj i spisateljskoj djelatnosti braće Seljan. Premda čine temeljnu građu hrvatske afrikanistike, spomenute ostavštine nisu i jedine na tom polju. Nadopunjuju se različitim književnim, ali i misionarskim doprinosima, kako u prvoj polovici 20. stoljeća i djelima književnika Frana Mažurana i Vladimira Nazora, misionara Bernarda Kohena, Stjepana Mlakića i Serafina Tvrtkovića, tako i različitim autorskim i misionarskim priložima iz razdoblja nakon Drugoga svjetskoga rata pa sve do kraja prošloga stoljeća.

Posebno poglavlje knjige posvećeno je Bernardu Kohnenu koji svojim dosezima na polju afrikanistike stoji uz bok Dragutinu Lermanu i braći Seljan. Kohnen je kao misionar djelovao početkom 20. stoljeća, a tijekom svoga tridesetogodišnjega boravka među afričkim plemenima u

južnom Sudanu misionarski je posao nadopunjavao izučavanjem tamošnjih etničkih zajednica. Najviše podataka ostavio je o Šilucima, na čijem je jeziku sastavljao gramatike i rječnike te na njega preveo i pojedine biblijske i liturgijske tekstove. Kao najbolji poznavatelj šilučkoga jezika Kohnen postaje cijenjen u međunarodnim znanstvenim krugovima još za života. Zanimljivo je da interes za njegove priloge o jezicima nilotske jezične skupine iskazuju i tadašnji svjetski priznati znanstveni autoriteti, poput kulturnoga antropologa Evansa Pritcharda, dok su neka Kohnenova djela, kao što je šilučko-talijanski rječnik tiskan u Italiji 1994. godine, smatrana relevantnim lingvističkim priložima i dugo nakon njegove smrti. U poglavlju knjige navode se i dijelovi iz Kohnenovih tekstova, dok je njegov opis šilučkoga lova objavljen u cijelosti. Temeljem značajnoga opsega i važnih kulturoloških dostignuća te znanstvenih postavki njegova rada, Zorić toga misionara svrstava među najistaknutije onovremene, ne samo hrvatske već i europske afrikaniste.

Zadnje poglavlje u knjizi posvećeno je spomenutomu Ferdinandu Konščaku, misionaru i istraživaču zapadne američke obale. Dokazavši da je Kalifornija poluotok, najpoznatije Konščakovo nasljeđe postaju zemljovid Kalifornijskoga zaljeva i Donje Kalifornije. Osim zemljopisnih podataka, dnevnici s njegovih ekspedicija, objavljeni još za njegova

života na nekoliko svjetskih jezika, sadrže i opise kalifornijskih Indija, njihovih običaja, vjerovanja i načina života prije dolaska misionara. Ipak najopsežnije i najpotpunije opise Indija donjokalifornijskoga poluotoka nalazimo u svojevrsnoj monografiji o Donjoj Kaliforniji, ujedno i posljednjem Konščakovu djelu – *Sažeti opis otkrivenog i poznatog o Kaliforniji*. Premda je Konščakovu radu u Zorićevoj knjizi posvećeno tek poglavlje, djelatnost toga misionara isti je autor zasebno obradio u čak dvije prethodno objavljene knjige: *Misionar i kulture drugih, Etnologijska istraživanja Ferdinanda Konščaka (1703–1759) u Donjoj Kaliforniji* (2000. godina) i *Ferdinand Konščak, misionar i istraživač* (2002. godina).

U razdoblju otkrivanja tzv. Novoga svijeta kršćanski su misionari odigrali nezaobilaznu ulogu u istraživanjima Europljanima do tada nepoznatih kultura. *Etnografije hrvatskih misionara*, osim o misijskim postignućima istaknutih pojedinaca, govore i o kulturološkim proučavanjima naroda prije prvih specijaliziranih etnoloških istraživačkih studija – tema koja će zasigurno pobuditi interes etnološke struke, ali i šire javnosti. Sistematičnom obradom i tematskim objedinjavanjem priloga razmatrani naslov postaje nezaobilazno polazište svakoj daljnjoj valorizaciji misionarskih doprinosa etnografskim istraživanjima i različitim promišljanjima kulturoloških sučeljavanja europ-

skoga kršćanskoga svijeta i naroda tadašnjega tzv. Novoga svijeta. Stoga se *Etnografije hrvatskih misionara* dosada malobrojnim priložima o djelovanju misionara, tj. njihovoj ulozi u povijesti etnološke struke, pridružuju kao vrijedan doprinos te ujedno i važan putokaz daljnjim istraživanjima razmatrane teme. Uz prikazanih šest poglavlja, u razmatrani prilog uvršten je i popis literature, bilješka o autoru i kazalo imena.

Maja Pasarić